

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 330.341.1

С. В. Крива

Вінницький національний технічний університет

ЗАКОРДОННИЙ ДОСВІД ПІДТРИМКИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті проаналізовано основні заходи, до яких вдаються високорозвинені країни для стимулювання інноваційної діяльності. Запропоновано використати певні складові інноваційної політики цих країн для розробки національної політики щодо впливу на інноваційний розвиток економіки України.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, інноваційні процеси, світовий досвід, патентно-лицензійна програма.

В статье проанализированы основные мероприятия, к которым прибегают высокоразвитые страны для стимулирования инновационной деятельности. Предложено использовать определенные составляющие инновационной политики этих стран для разработки национальной политики относительно влияния на инновационное развитие экономики Украины.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, инновационные процессы, мировой опыт, патентно-лицензионная программа.

Basic measures to which highly developed countries come running for stimulation of innovative activity are analysed in the article. It is suggested to use the certain constituents of innovative policy of these countries for development of national policy in relation to influence on innovative development of economy of Ukraine.

Keywords: innovations, innovative activity, innovative processes, world experience, patent-licensed program.

В умовах транзитивної ринкової економіки збільшується значення активізації інноваційної діяльності, необхідність формування інноваційного потенціалу країни. Це дає змогу реорганізувати економіку, прискорено розвивати наукоємне виробництво, що є найважливішим фактором виходу з економічної кризи і забезпечення умов для економічного зростання.

У процесі здійснення інноваційної діяльності виникають економічні відносини з приводу регулювання складних інноваційних процесів, що об'єктивно вимагає теоретичного аналізу сутності і тенденцій їх розвитку. Відсутність таких досліджень є однією з причин неможливості сформулювати раціональний механізм стимулювання інноваційної діяльності і відставання українського виробничого потенціалу від аналогічних потенціалів промислово розвинених країн. Особливу значущість для нашої країни має творче використання досвіду цих країн щодо реалізації державної підтримки інноваційних процесів в економіці, що дасть змогу сформулювати дійову вітчизняну систему стимулювання інноваційної діяльності. Актуальність дослідження цих питань зростає також у зв'язку з тим, що Україна прагне до гідного й органічного входження у світове співтовариство. Подолання відставання в усіх сферах виробництва передбачає посилення інноваційного характеру підприємницької діяльності, формування особливої інноваційної сфери та законодавчого її регулювання.

Дослідженню проблеми інновацій та інноваційного розвитку на сьогодні присвячено чимало праць таких відомих учених, як З.С. Варналія, О.В. Василенка, В.В. Зянька, С.Є. Фокіна [1–3; 7] та інших. Однак проблеми інноваційного розвитку в Україні досліджені недостатньо. Невирішеним залишається питання адаптації закордонного досвіду інноваційної діяльності до сучасних умов економічного розвитку України.

Сучасний розвиток світової економіки характеризується процесами генерування і впровадження інновацій. Інноваційні процеси стають рушійною силою економічного зростання не лише на рівні держави, але й на рівні окремого суб'єкта господарювання. В умовах сьогодення Україна поставила собі за мету побудувати власну національну інноваційну систему. Затвердження інноваційної моделі розвитку, пристосованої до умов України, має стати визначальним пріоритетом державної політики, згуртування на цій основі всіх зусиль нації для перетворення України у високотехнологічну державу та досягнення нею сталого розвитку у фазі постіндустріального суспільства.

Розуміння інноваційного процесу як центрального внутрішнього фактора технологічного розвитку стає основою системи сучасних ринкових відносин. Особливої уваги заслуговують форми і методи стимулювання інноваційної діяльності, які вироблені світовою практикою. Ґрунтовне дослідження та опанування досвіду розвинених країн світу у цьому питанні сприятиме прискореному втягуванню вітчизняних підприємств у сферу інноваційної діяльності, дозволить віднайти раціональні шляхи для запровадження інноваційного типу відтворення в економіці України.

Виходячи з вищесказаного метою роботи є аналіз основних заходів, до яких вдаються високорозвинені країни для стимулювання інноваційної діяльності; визначення певних складових інноваційної політики цих країн для розробки національної політики щодо впливу на інноваційний розвиток економіки України.

Світовий досвід свідчить, що державі належать лідерські позиції у стимулюванні інновацій, які базуються на трьох основних пріоритетах — розвитку науки, розвитку освіти, розвитку наукоємного виробництва. Особливої уваги заслуговує ґрунтовне вивчення зарубіжного досвіду підтримки інноваційного підприємництва. Так, у розвинених країнах світу велику роль щодо підтримки та розвитку діяльності підприємств відіграє держава. Для цього створено спеціальні державні установи, які опікуються проблемами розвитку та стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності. Відповідно виникає особливий інтерес до запозичення такого досвіду взаємодії держави та підприємств в інноваційній сфері.

У світовій практиці на сьогодні сформувалися три головні типи моделей науково-інноваційного розвитку промислово розвинутих країн [6]:

1) країни, орієнтовані на лідерство в науці, реалізацію великомасштабних цільових проєктів, що охоплюють усі стадії науково-виробничого циклу, як правило, зі значною часткою науково-інформаційного потенціалу в оборонному секторі (США, Англія, Франція);

2) країни, орієнтовані на поширення нововведень, створення сприятливого інноваційного середовища, раціоналізацію всієї структури економіки (Німеччина, Швеція, Швейцарія);

3) країни, де стимулюються нововведення шляхом розвитку інноваційної інфраструктури, сприйнятливості щодо досягнень світового науково-технічного прогресу, координації дій різноманітних секторів у галузі науки і технологій (Японія, Південна Корея).

Органами державного регулювання інноваційної діяльності в США є: Американський науковий фонд (курирує фундаментальні наукові дослідження), Американська наукова рада (курирує промисловість і університети), НАСА (Національне космічне агентство), Національне бюро стандартів, Національний інститут охорони здоров'я, Міністерство оборони, Національний центр промислових досліджень, Національна академія наук, Національна технічна академія, Американська асоціація сприяння розвитку науки. Останні чотири структури мають змішане фінансування, інші – із державного бюджету.

Держава стимулює створення венчурних фірм і дослідних центрів. Найбільш наукомісткі й ефективні дослідження, з огляду на їхню складність, високі витрати, ризик, сильну міжнародну конкуренцію – держава повністю фінансує. Широко практикується безкоштовна видача ліцензій на комерційне використання винаходів, запатентованих у ході бюджетних досліджень.

Серед факторів прямого регулювання насамперед слід виділити податкові пільги. Пільгове оподаткування прибутку реалізується як шляхом скорочення податкової бази, так і шляхом зменшення податкових ставок, відрахування з податкових платежів. У США велика увага приділяється прогнозуванню, стандартизації, оптимізації управлінського рішення, державній експертизі інноваційних проектів, веденню державної статистики інновацій.

Однією з країн технологічного ядра світового розвитку є Японія. Ключову роль у визначенні стратегії розвитку промисловості Японії, розробці промислових НДДКР і їх упровадженні відіграє Міністерство зовнішньої торгівлі та промисловості. Контроль за виконанням конкретних напрямів науково-технічного прогресу здійснює керівництво науки і техніки. Під егідою Міністерства зовнішньої торгівлі та промисловості знаходиться і асоціація промислових технологій, що займається експортом та імпортом ліцензій. Є довгострокова програма науково-технічного розвитку країни, здійснюється стимулювання прикладних досліджень і закупівель ліцензій за кордоном. У реалізації НТП ставка робиться на значні корпорації.

Державні витрати на НДДКР в Японії збільшилися до 3,5% ВВП, в основному на фундаментальні дослідження і генерування принципово нових ідей. Політика спрямована на перетворення Японії з імпортера ліцензій в експортера. На зміну витісненню іноземних конкурентів з існуючих ринків за рахунок дешевизни високої якості товарів приходить ще складніше завдання – сформувати нові ринки, зберігаючи низькі ціни і високу якість нових товарів. Довгострокова мета Японії – перетворення країни з "імітатора" і "раціоналізатора" у творця технологій. Пріоритетний напрям – інформаційні системи, механіка, біотехнології, нові матеріали [4].

Японська модель інтеграції науки і виробництва, науково-технічного прогресу передбачає будівництво повністю нових міст-технополісів, що зосереджують НДДКР і наукомістке промислове виробництво. Створення технополісів – один з

найважливіших стратегічних напрямків цільової програми японського уряду із завоювання Японією міцних позицій технологічного лідера.

Німеччина, Англія і Франція разом із США і Японією складають технологічне ядро світового розвитку. Ці країни займають відповідно місця лідерів у світі з абсолютного розміру витрат на НДДКР. З федерального бюджету США НДДКР фінансується на 35–45%. Частка продукції, що спрямовується на експорт, становить 20–25% ВВП [6].

Велика увага приділяється активізації інноваційної діяльності в тих країнах, що входять до Європейського союзу. До основних напрямків інноваційної політики Євросоюзу належать [6]:

- розробка єдиного антимонопольного законодавства;
- використання системи прискореної амортизації устаткування;
- пільгове оподаткування НДДКР;
- заохочення малого наукомісткого бізнесу;
- пряме фінансування підприємств для заохочення інновацій у сфері новітньої технології;
- стимулювання співробітництва університетської науки і фірм, що виробляють наукомістку продукцію.

Головною метою інноваційної політики Євросоюзу є прискорення і спрощення процесів утілення результатів наукових досліджень у готових продуктах на національному і наднаціональному рівнях, а також сприяння поширенню інновацій. Стимулювання інноваційної діяльності в Євросоюзі здійснюється приблизно на тих самих принципах, що застосовуються у світовій практиці [6].

Перетворення результатів інтелектуальної діяльності на інновації та їх подальше розповсюдження нерозривно пов'язано з вирішенням проблем захисту прав на об'єкти інтелектуальної власності. У зв'язку з цим на особливу увагу заслуговують питання, що стосуються здійснення патентно-ліцензійної Загалом у провідних країнах світу дотримуються таких етапів передачі новітніх технологій:

- 1) реалізація готової інноваційної продукції, виробленої за допомогою передових технологій;
- 2) технологічний трансфер у вигляді прямих інвестицій;
- 3) продаж прав на об'єкти інтелектуальної власності.

В Україні в останні роки спостерігається активізація патентно-ліцензійної діяльності. Нині Державний департамент інтелектуальної власності вживає певні заходи щодо поліпшення стану патентно-ліцензійної діяльності в Україні. Створюються умови для запровадження безпаперових технологій проведення експертизи заявок на об'єкти промислової власності, впроваджуються технології електронного подання заявок, забезпечується ефективніший доступ експертів до закордонної патентно-ліцензійної інформації, гарантується відкритість та прозорість експертизи для заявників тощо.

Вказуючи на позитивні моменти, слід зауважити, що патентно-ліцензійна діяльність в Україні вимагає подальшого удосконалення. У нашій країні поки що відсутня з боку влади належна координація дій організацій, що займаються охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності. Актуальною залишається проблема

стимулювання розробників інновацій завдяки використанню патентно – ліцензійних обмежень і проблема узгодження цих обмежень з потребою належного поширення інновацій заради ефективного розвитку виробництва [5].

Система державного стимулювання інноваційної діяльності малого і середнього бізнесу включає в себе прямі і непрямі форми фінансової підтримки інноваційних процесів.

Найбільш ефективними формами прямого впливу держави на результати інноваційної діяльності підприємств, керуючись світовою практикою, можна виокремити наступні:

- 1) виконання державних програм інноваційної діяльності із залученням малих і середніх підприємств;
- 2) надання державних грантів на проведення науково-дослідних робіт і освоєння інновацій;
- 3) надання безпроцентних позик;
- 4) створення фондів впровадження інновацій з урахуванням ймовірного ризику;
- 5) звільнення від сплати мита тощо.

До непрямих методів стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств, якими широко користуються держави за кордоном, можна віднести:

- 1) пільгове оподаткування інноваційних підприємств;
- 2) пільгове кредитування, надання державних гарантій по кредиту;
- 3) податкові амортизаційні пільги;
- 4) стимулювання розвитку ринку цінних паперів;
- 5) зменшення ставок оподаткування дивідендів та інших доходів від інвестування в підприємства тощо.

У розвинутих країнах світу нині спостерігаються тенденції до наднаціонального регулювання і координації розподілу кредитних ресурсів, що виділяються на здійснення інноваційної діяльності. У рамках ЄС діє спеціальна програма, що передбачає розподіл фінансової допомоги для малих та середніх підприємств через ЄБРР. Цей банк співпрацює з 23 місцевими банками у десяти країнах, відкриває їм кредитні лінії і розподіляє таким чином кошти на кредитування малого й середнього бізнесу.

Активізація інноваційних процесів неможлива без зміцнення власного науково-технічного потенціалу та активній державній підтримці. Першочерговими кроками для України є виокремлення пріоритетів інноваційного розвитку на базі високих технологій у майбутньому. Існує пряма залежність між часткою фінансування іноземними інвесторами та рівнем інноваційного розвитку (чим більше фінансування, тим більший коефіцієнт інноваційності). Винятком є лише країни-лідери. Структура фінансування інноваційних підприємств України дуже відрізняється від середньосвітового рівня. Це пов'язано з високим рівнем кредитування в Україні, яке за кордоном майже відсутнє.

Складові стимулюючої інноваційної політики західних країн можна використати як основу для розробки власної стимулюючої політики щодо впливу на інноваційний розвиток. На нашу думку, суттєву користь може принести використання таких напрямів стимулювання інноваційної діяльності підприємств:

- запровадження державних замовлень на проведення науково-дослідних робіт і освоєння інновацій;
- конкурсний відбір підприємств для надання їм адресної фінансової допомоги держави;
- ланцюговий зв'язок між державою, великими і малими підприємствами при виконанні науково-технічних розробок і апробації їх результатів;
- створення умов для підвищення прибутковості підприємств за рахунок комерціалізації їхніх власних інновацій;
- належне поширення інформації про останні дослідження науково-технічної думки і канали розповсюдження інновацій.

Актуальною залишається проблема стимулювання розробників інновацій завдяки використанню патентно-ліцензійних обмежень і проблема узгодження цих обмежень з потребою належного поширення інновацій заради ефективного розвитку виробництва.

Бібліографічні посилання і примітки

1. Варналій З.С. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети: монографія / З.С. Варналій; за ред. З.С. Варналія. – К.: НІСД, 2007. – 820 с.
2. Василенко В.О. Інноваційний менеджмент: навчальний посібник / В.О. Василенко; за ред. В.О. Василенко. – К.: ЦУЛ, Фенікс, 2003. – 440 с.
3. Зянько В.В. Інноваційне підприємництво: сутність, механізми і форми розвитку: монографія / В.В. Зянько; за ред. В.В. Зянька. – Вінниця: УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2008. – 397 с.
4. Климова І.Г. Методи та інструменти фінансово-кредитного механізму державної підтримки інноваційної сфери у країнах з ринковою економікою / І.Г. Климова // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 2. – С. 29–32.
5. Марчук Л.П. Патентно-ліцензійна діяльність та її значення для поширення інновацій / Л.П. Марчук // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2008. – Вип. 2 (45). – С. 30–36.
6. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки: навч. посіб. / Д.М. Стеченко. – 3-тє вид., випр. – К.: Знання, 2006.
7. Фокіна С.Є. Інноваційна діяльність в Україні: навч. посіб. / С.Є. Фокіна. – Чернівці: Букрек, 2003. – 180 с.

Надійшла до редколегії 07.10.2010.